

تحلیل محتوای صورتجلسات صاحب نظران مرتع

علی محبی^{۱*}

tahayashar@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۳/۰۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۵/۲۰

چکیده

موسسه تحقیقات جنگل ها و مراتع کشور در سال های ۱۳۹۴ و ۹۵ با اهداف کوتاه مدت تعیین شاخص ها و راهبردهای تدوین برنامه ششم و بلند مدت طرح و بررسی راهکارهای حل مسایل مختلف منابع طبیعی کشور، ضمن تشکیل کمیته های راهبردی و دعوت از اساتید و کارشناسان با تخصص های متنوع، اعضای تشکل ها و بهره برداران سراسر کشور و تشکیل جلسات متعدد، در انتهای سال ۱۳۹۴ نسبت به جمع بندی نهایی نقطه نظرات و اعلام به مراجع ذی ربط اقدام نمود. هر چند توفیقات حاصله رضایت بخش بود ولی همچنان احساس می گردید که در پاره ای موارد این نشست ها همچنان باید تداوم داشته باشند. لذا نگارنده تصمیم گرفت با هدف مشخص شدن مولفه های مهم مورد بحث و اولویت بندی آن ها، کلیه صورتجلسات کمیته راهبردی تعادل دام و مرتع را مورد مطالعه قرار دهد. بدین منظور با استفاده از شیوه "تحلیل محتوای مقوله ای" کلیه مسایل مطروحه کمیته مذکور تحت مولفه های اصلی مرتع، مرتع دار، دام شامل، اقتصاد و بازرگانی محصولات دامی، مجوزات، قوانین و بخش نامه ها، تشکل ها و مشارکت، طرح ها و پروژه ها و سایر مباحث آیتم بندی و مورد ارزیابی قرار گرفتند. نتایج حاصل نشان داد که مجموع فراوانی به ترتیب با میزان ۲۶/۰۷ و ۰/۳۶ درصد به مولفه اقتصاد و بازرگانی بین مولفه های اصلی، بیش ترین و کم ترین درصد فراوانی به ترتیب با میزان ۲۶/۰۷ و ۰/۳۶ درصد به مولفه اقتصاد و بازرگانی محصولات دامی و زیر مولفه گاو از مولفه اصلی دام مربوط گردید. سایر مولفه ها نیز به ترتیب از بیش ترین درصد فراوانی به کم ترین آن عبارت بودند از: مولفه مجوزات، قوانین و بخش نامه ها ۲۴/۲۹ درصد، بره ۹/۶۴ درصد، زیر مولفه مدیریت کوچ از مولفه اصلی طرح ها و پروژه ها ۹/۲۹ درصد، تشکل ها و مشارکت ۷/۵ درصد، سایر سیاست ها ۵/۷۱ درصد، مدیریت دام ۴/۶۴ درصد، زیر مولفه طرح مرتع داری از مولفه اصلی طرح ها و پروژه ها ۳/۵۷ درصد، مولفه اصلی مرتعدار و زیر مولفه گوسفند و بز از مولفه اصلی دام ۲/۵ درصد، زیر مولفه اسکان عشایر از مولفه اصلی طرح ها و پروژه ها ۲/۱۴ درصد و در نهایت ۱/۷۹ درصد از سخنان صاحب نظران را در این جلسات مولفه اصلی مرتع به خود اختصاص داده بودند. با توجه به این که مشخص گردید در این جلسات احتمالا به دلیل محدودیت وقت و امکانات، برخی از مسایل مهم و کلیدی مرتع مورد بحث قرار نگرفته است لذا پیشنهاد های پژوهش بر لزوم تداوم این جلسات و مطرح شدن مسایلی از قبیل بررسی امکان سنجی تفکیک مراتع مشاعی، موضوع مالکیت مراتع، موفقیت تشکل های منابع طبیعی، اثربخشی پروانه های چرا، انجام ممیزی های جدید، موضوع اجاره دهی پروانه ها و... تاکید داشت.

کلمات کلیدی: تحلیل محتوا، صورتجلسات، کمیته راهبردی تعادل دام و مرتع.

Content Session Analysis of Expertise of Rangelands

Ali Mohebbi ^{1*} (*Corresponding Author*)

tahayashar@gmail.com

Abstract

Research institute of forest and rangelands with focusing on the determining, the criteria of the 6th national program and solving of Iranian natural resources problems, established at 2015-2016. The results of the related committees was useful but insufficient, so it seemed that the meeting has to be continued. Therefore the author decided to determine the most important subjects of rangeland scientist ideas about the matter. For this, the "Content analysis" technique was used to analysis the 17 session. the results showed that the frequency of total 9 main criteria and 6 sub- criteria, was 280 and between the main components (range, rangeland management, livestock, economics of livestock products, license, laws, corporations, projects and other items) the most and the least frequency respectively with %26.07 and %0.36 related to economics of livestock products and cow sub- criteria from livestock main criteria. Other criteria respectively, from most to least frequency were, laws with % 24.29, Lamb with %9.64, sub criteria tranchumnce, from main criteria projects % 9.29, corporations %7.5, other programs % 5.71, livestock management %4.64, range lands management project from project main criteria % 3.57, main criteria ranger and sub criteria sheep and goat % 2.5, tribal people settlement project from project main criteria %2.14 and finally %1.79 of the total sentences of rangeland scientists were about Range lands. So, it would be recommended that the discussions have to be continued around the subjects such as ownership of rangelands, corporation, grazing license, renting of rangelands etc.

Key Words: Content analysis, Session, Range lands strategic committees.

1- Assistant Professor, Research Institute of Forests and Rangelands, Agricultural Research, Education and Extension Organization (AREEO),Tehran, Iran. *(*Corresponding Author*)

مقدمه

موسسه تحقیقات جنگل ها و مراتع کشور (۱) طی سال های ۹۴-۱۳۹۳ با اهداف کوتاه مدت تعیین شاخص ها و راهبردهای تدوین برنامه ششم و بلند مدت طرح و بررسی راهکارهای حل مسایل مختلف منابع طبیعی کشور، ضمن تشکیل کمیته های راهبردی از قبیل کمیته های راهبردی تعادل دام و مرتع، لویج و قواین، زاگرس، بذر و نهال، شمشاد و ریزگرد و دعوت از اساتید و کارشناسان با تخصص های متنوع، اعضای تشکل ها و بهره برداران سراسر کشور و تشکیل جلسات متعدد، در انتهای سال ۱۳۹۴ نسبت به جمع بندی نهایی نقطه نظرات و اعلام به مراجع ذی ربط اقدام نمود. هر چند توفیقات حاصله رضایت بخش بود ولی همچنان احساس می گردید که در پاره ای موارد این نشست ها همچنان باید تداوم داشته باشند. در این راستا از اوایل سال ۱۳۹۵ بخش تحقیقات مرتع موسسه با هدف آشنا نمودن نیروهای جوان مراکز آموزشی، تحقیقاتی، اجرایی و نهاد های مردمی با مسایل و مشکلات مرتع از سویی و استفاده از تجارب پیش کسوتان از سوی دیگر اقدام به تشکیل دو کانون مجزای ثبت نشده اساتید پیشکسوت و جوان مرتع نموده و فعالیت خود را با برگزاری جلسات ماهانه شروع کرد. علت تفکیک دو کانون زمینه سازی ارائه راحت و صریح نقطه نظرات نیروهای جوان و آماده سازی آنان برای مدیریت جلسات آتی بود. در دو نشست اولیه ای که طی بهار ۹۵ در محل موسسه و با حضور اساتید جوان برگزار گردید احساس شد که بسیاری از مباحث مطروحه این کمیته راهبردی تعادل دام و مرتع در این کمیته نیز در طول بحث ها مجددا مطرح می شوند که در صورت تداوم می توانست به نوعی اتلاف وقت، انرژی و هزینه اعضا را در پی داشته باشد. بدین منظور نگارنده تصمیم گرفت صورتجلسات و مصوبات پیشین کمیته مذکور (کمیته راهبردی تعادل دام و مرتع) را از اول مطالعه، خلاصه نویسی و آیتم بندی نموده و تحلیلی بر آن اضافه نماید تا ضمن آشنایی اساتید جوان با مباحث، از تکرار مکررات جلوگیری به عمل آورده و زمینه ای برای آشنایی

اساتید جوان با دیدگاه پیش کسوتان، بررسی نمودن راهکارها و موارد ارایه نشده باشد. بدین منظور کلیه مسایل مطروحه کمیته تحت مولفه های اصلی مرتع، مرتع دار، دام شامل، اقتصاد و بازرگانی محصولات دامی، مجوزات، قوانین و بخش نامه ها، تشکل ها و مشارکت، طرح ها و پروژه ها و سایر مباحث آیتم بندی و با استفاده از تحلیل شیوه محتوای مقوله ای مورد ارزیابی و مطالعه قرار گرفتند. اهمیت این مطالعه بیش تر از این منظر می تواند مطرح باشد که اولین مطالعه در حوزه منابع طبیعی کشور است که با استفاده از روش تحلیل محتوا صورت می گیرد. فایده آن نیز این است که با مطرح نمودن نقطه نظرات صاحب نظران در زمینه مدیریت صحیح مراتع کشور می تواند در تصمیم گیری های مدیریت این حوزه اثر گذار شده و تاثیر اقتصادی خود را نیز بر روی معیشت بهره بردان روستایی و عشایری بگذارد. همان طوری که اشاره شد متأسفانه در کشور مطالعه ای زیادی در این خصوص صورت نگرفته است و در این زمینه می توان صرفاً به ۲ مورد اشاره کرد. اولی کارگاه یک روزه بررسی مسائل و مشکلات طرح های مرتع داری در مرکز آموزش کلاک کرج در سال ۱۳۸۷ می باشد که با حضور معاونان فنی ادارات کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان ها و توسط اسکندری مدیر کل وقت دفتر امور مراتع کشور و همکاران وی برگزار گردید. آنان موارد مهم مدیریتی مراتع کشور را در چهار کارگروه خزری، زاگرسی، ایران و تورانی و خلیج عمانی و در چهار بخش مشکلات ساختاری- مدیریتی، اقتصادی اجتماعی، فنی و حقوقی بررسی کردند. پس از جمع بندی نهایی و اولویت بندی نقطه نظرات مشخص گردید که از ۱۵۴ مولفه مطرح شده سهم مشکلات ساختاری و اقتصادی اجتماعی هریک ۳۵ مورد، مشکلات فنی و اجرایی ۵۰ مورد و مشکلات حقوقی ۳۴ مورد بود. دومین مطالعه نیز کارگروه ارزشیابی سازمان جنگل ها، مراتع و آبخیزداری کشور می باشد که سالانه جهت رتبه بندی عملکرد مدیریتی استان ها این کار صورت می گیرد که مشکلات مدیریتی منابع طبیعی و

مراتع کشور از دیدگاه آنان، مشکلات اعتباری و موافقتنامه‌های، مشکلات مرحله مطالعات و برنامه ریزی طرح‌ها، مشکلات اجرایی و عملیاتی طرح‌ها، مشکلات نظارت و ارزشیابی طرح‌ها و مشکلات نگهداری و حفاظت را شامل می‌گردد. این تحقیق در راستای تحلیل موارد و نکات مهم مدیریتی مراتع از دیدگاه صاحب نظران و با هدف مشخص نمودن موارد مطرح نشده به منظور طرح در نشست‌های آتی مربوطه و ارایه مدل مناسب مدیریت مراتع کشور صورت پذیرفت.

مبانی نظری

به دلیل اینکه بسیاری از مسایل و مشکلات منابع طبیعی و به خصوص مراتع که بیش از ۸۲ درصد سطح کشور را به خود اختصاص دادند مسائل اجتماعی-اقتصادی و به خصوص اجتماعی این منابع می‌باشد به عبارتی تخریب یا آبادانی این منابع به نوع تفکر ذی نفعان آن بر می‌گردد، لذا برای روشن شدن موضوع پیرامون مشکلات محیط زیست و منابع طبیعی در ادامه به برخی از نظریه پردازان و نظریات مهم آن‌ها که محرم نژاد و تهرانی (۱۳۸۹) در مقاله خودشان آنان را منتقدان و طلایه داران نظریه پردازی اجتماعی و مدیریت محیط زیست معرفی کرده‌اند، اشاره می‌نمایم (۲).

- توماس هابز

از دیدگاه توماس هابز، فیلسوف سیاسی قرن ۱۷ میلادی؛ زندگی در حالت طبیعی را گوشه نشینانه، نکبت بار، کثیف، حیوانی و کوتاه می‌دانست. از نظر هابز جامعه طبیعی چیزی نبود که او آن را مرحله مثبتی در تکامل انسان به شمار آورد بلکه آن را بیش تر ابتدایی می‌دانست و هم صدا با نظریه پردازان اجتماعی پس از خود در قرن ۱۸ این مرحله را حالت خشن جامعه می‌نامیدند. بدین معنا که زندگی بشر تنها زمانی وضعیت طبیعی دارد که در مرحله ای نامتمدن و واپسمانده از تکامل اجتماعی است (۲).

- نظریه اجتماعی مارکسیسم و محیط زیست

یکی دیگر از نظریه های اجتماعی مهم قرن ۱۹ میلادی نظریه سیاسی و اجتماعی مارکسیستی کارل مارکس و فریدریش انگلس است که در آن محیط نقشی خاص دارد. در نظریه

مارکسیسم به نظریه جمعیت مالئوس و بحث او درباره دستمزد بخور ونمیر ، حمله نموده است. نقطه شروع مارکس این واقعیت خشن است که انسان باید وسیله گذران خود را تولید کند. بدین معنا که انسان ها باید نیروی کار، مهارت ها و آفرینندگی خود را برای تبدیل جهان نا آدیمیان به اشیا و کالاها و خدماتی که برای بقا بدان نیازمندند بکار برند. مارکس معتقد است که گرچه انسانها مانند سایر موجودات برای بقا به منابعی که به محیطشان وابسته است نیاز دارند، لکن با بقیه طبیعت فرق دارد زیرا فقط دریافت کننده چیزهایی که محیط طبیعی برای آنها فراهم می‌آورند ، نیستند و انسان قادر است محیط خود را دگرگون کند. دیدگاه مارکس درباره جامعه فراسرمایه داری یا سازمان کمونیستی بر بهره کشی چند برابر از طبیعت استوار بود (۲).

- لیبرالیسم و نخستین نظریه پردازی اجتماعی سبز

جایگاه محیط زیست در آثار جان استوارت میل یکی از بزرگ ترین متفکران سیاسی لیبرال قرن گذشته را می‌توان از زمان بهبود او از سکتة مغزی ردیابی کرد. لیبرالیسم، نظریه اجتماعی رایج قرن ۱۹ میلادی به طور کلی با سوسیالیسم در مورد رابطه میان جامعه و طبیعت و پیروی از پیشرفت مادی توافق داشت، اما جان استوارت میل در مقابل این دیدگاه مشترک و مسلط توسعه صنعتی ایستادگی کرد. دیدگاههای او در مورد دفاع از گسترش توجه اخلاقی به حیوانات غیر از آدمیزاد ، او را در رده یکی از نخستین نظریه پردازان اجتماعی سبز قرار می‌دهد (۲).

- محیط زیست شهری و شهر در برابر روستا

گیدنز در نوشته های خود درباره موضوعات زیست محیطی بر پرداختن نظریه اجتماعی به محیط های شهری و ساختگی تاکید دارد. به این دلیل که آثار شهرنشینی پیامدهایی نیز در مورد چگونگی تشکیل محیط طبیعی ، درک از آن و عمل در برابر آن دارد. تبیین گیدنز درباره شهرنشینی را باید به توجه وی به فضای ساختگی تعمیم داد تا این نکته را در بر بگیرد که چگونه شهر نشینی می‌تواند محیط طبیعی را از صحنه به در کند و این احساس را بیافریند که آدم‌ها به جهان طبیعی وابسته نیستند . به نظر گیدنز سیاست های زیست محیطی

قرن نوزدهم تدوین یافت نظریه اجتماعی خشنی بود زیرا با تکرار مباحث مالتوس این اعتقاد را تقویت می کرد که کمک به فقرا فقط آن ها را توان می بخشد که به ناروا و بطور مصنوعی باقی بمانند و در نتیجه فرایند تطور اجتماعی را که پیش شرط آن بقای اصلح است به قهقرا برند. طبق داروینسیسم اجتماعی در مبارزه طبیعی برای بقا میان انسان ها دخالت دولت اندک است (۴).

- یورگن هابرماس و مسئله طبیعت در نوگرایی

هابرماس در پی آن بود که نشان دهد تنها رابطه ما با محیط زیست طبیعی رابطه ابزاری است که منافع تولیدی، حسابگرانه و فنی ما درباره این که چگونه می توانیم بهتر از آن بهره کشی کنیم، بر آن حاکم است. وجه مشترک هابرماس با نظریه اجتماعی کلاسیک اینست که شرط پیشرفت و توسعه جامعه انسانی بهره کشی و استفاده ابزاری از محیط طبیعی است (۴).

- فروید، سرشت آدمی و ستیز با طبیعت

زیگموند فروید در تمدن و نامردی های آن می گوید: مقهور کردن طبیعت بیرونی را می توان بخشی از همان طرح انسان ها برای تحمیل خواسته های خود بر طبیعت سرکش دانست. بخش اصلی نظریه فروید مربوط به این است که چگونه تمدن و پیشرفت و ترقی اجتماعی نه فقط به بهره کشی از طبیعت بستگی دارد، بلکه به مهار کردن برخی جنبه های بالقوه مخرب سرشت درونی نیز وابسته است (۵).

- آنتونی گیدنز، جهانی شدن و محیط زیست

نظریه جهانی شدن گیدنز، آثاری از پیامدهای اقتصادی و مالی گرفته تا پیامدهای فرهنگی را در بر می گیرد. یکی از مملوس ترین تجارب جهانی شدن، مسائل زیست بومی جهانی می باشد به ویژه مشکلات مربوط به آلودگی و گرم شدن زمین و تغییرات آب و هوایی که از مرز ملی فراتر رفته و اثرات جهانی دارد از این رو گسترش مشکلات زیست بومی جهانی به عنوان یکی از پیامدهای جهانی شدن، گسترش سرمایه داری صنعتی به سراسر کره زمین، ایجاد بازار جهانی و توسعه ارتباطات

کوششی برای تثبیت نوعی محتوای بنیادی اخلاقی و امنیت هنجاری در زندگی مردم (۲).

- جان لاک

جان لاک یکی دیگر از متفکران اجتماعی و سیاسی انگلیسی، دیدگاه مساعدتری درباره زندگی انسان در حالت طبیعی، داشت. گرچه او با آن که این مرحله مقدماتی جامعه را چون هابز، کثیف و حیوانی و کوتاه نمی نامید، آن را بسیار ابتدایی، فقیرانه و نیازمند بهبود و پیشرفت می دانست. یکی از مهم ترین استدلال های او این بود که انسانها می توانند مدعی مالکیت خصوصی و انحصاری بخش هایی از محیط تهی از آدمی شوند. بدین ترتیب لاک یکی از نخستین نظریه پردازانی است که منطقا برخورد و ارزش گذاری ابزاری با طبیعت را توجیه کرده است (۳).

- ژان ژاک روسو

روسو بر خلاف جریان تفکر روشنگری، معتقد بود که سرشت بشر بر همکاری استوار است و جامعه های ابتدایی برای انسان بهترین جامعه اند، تمدن به جای آنکه موهبتی باشد، همیشه با هزینه هایی همراه است که از منافع آن بیش تر است. وی را می توان یکی از پیشگامان افکار احساساتی و سبز نامید.

- نظریه پردازان اجتماعی پیش رو و واپس نگر درباره

محیط زیست از دیدگاه توماس مالتوس

مالتوس افزایش جمعیت را تصاعد هندسی و افزایش منابع غذایی را تصاعد حسابی می دانست. لذا معتقد بود دولت نباید به یاری فقرا دست بکار شود. اگر کمک فقرا قطع شود آن ها انگیزه پیدا می کنند کاری درآمدزا بیابند و به داشتن فرزند کم تر تشویق می شوند (۴).

نظریه اجتماعی و تکامل محیط زیست طبیعی

نظریه تکامل از طریق گزینش چارلز داروین و بسط این اصول به تطور اجتماعی بدست هربرت اسپنسر، پیوند مهم بعدی در تاریخ رابطه میان محیط تهی از آدمی و نظریه اجتماعی را تشکیل می دهد. داروینسیسم اجتماعی بدان گونه که در نیمه

گوناگون است، بدین معنا که نهادها و پیوندهای سیاسی و فرهنگی جامعه های دور از هم در یک نظام جهانی جهان گسترده گرد می آورد (۵).

- ظهور و مفهوم سیاست های زیست محیطی

بر طبق نظر گولبلات سه تبیین مختلف از سیاست های زیست محیطی را می توان در آثار گیدنز تشخیص داد (۵).

۱- دیدگاه محافظه گرایانه که بر اساس آن محیط زیست شهری جنبش های زیست محیطی را ایجاد کرده که این جنبش ها، به دلیل بیگانگی فرهنگی با موضوع محیط زیست در چشم انداز شهری نو، خلاهایی دارند.

۲- سیاست های زیست محیطی پاسخی است که به خطرهای زیست محیطی می دهد.

۳- سیاست های زیست محیطی، شیوه زندگی سیاسی خاصی است که مرتبط با جنبش های اجتماعی جدید است.

- اخلاق محیط زیست

اخلاق محیط زیست شاخه جدیدی از اخلاق فلسفی است که به دو مبحث می پردازد: نخست ارزشی است که می باید به محیط طبیعی نسبت داد. یعنی چیزهایی به غیر از انسان، اعم از زنده و بی جان که جهان را با ما سهیم هستند و دوم این که ما جزیی از طبیعت هستیم (۵).

به طور خلاصه می توان گفت که اهمیت منابع طبیعی و محیط زیست (به عنوان بستر توسعه بشری) به حدی است که توانسته است تئوریسین های متعددی را بسوی خود بکشاند. از طرفی آن چه که هویداست بهره برداری های بی رویه از این منابع خدادادی در کنار تغییرات اقلیمی و گرم شدن کره زمین می تواند آسیب های جدی به حیات بشری به خصوص انسان های فقیری که حیات شان مستقیماً وابسته به این منابع است وارد سازد.

سوال تحقیق

- با توجه به آشفتگی وضعیت مدیریت منابع طبیعی و بخصوص مراتع کشور سوال تحقیق این است که:

- موارد مهم مدیریتی مراتع کشور از دیدگاه صاحب نظران چیست؟

روش

در این تحقیق از میان انواع تحلیل محتوا (مقوله ای، ارزیابی و تفاهم یا همبستگی) تحلیل محتوای مقوله ای به دلیل موضوعیت با مورد مطالعه انتخاب و مورد استفاده قرار گرفت. در این روش ابتدا متن مورد نظر را به اجزایی تجزیه می کنند. سپس اجزا را به طبقاتی تقسیم می نمایند، و با شمارش فراوانی هر طبقه، درصد آن ها را مشخص و در پایان، آن درصدها را تحلیل می کنند. بدین ترتیب ما نیز ۱۷ تا صورتجلسه صاحب نظران مرتع که قبل از تنظیم لایحه برنامه ۵ ساله ششم در قالب کمیته راهبردی تعادل دام و مرتع و در محل موسسه تحقیقات جنگل ها و مراتع کشور تنظیم گردیده بود کاملاً مورد مطالعه قرار داده و ضمن تفکیک آن ها به مولفه های اصلی شامل ۱- مرتع ۲- مرتع دار ۳- دام (گوسفند و بز، گاو و بره) ۴- مدیریت دام ۵- اقتصاد و بازرگانی محصولات دامی ۶- طرح ها و پروژه ها (اسکان عشایر، مدیریت کوچ و طرح مرتعداری) ۷- مجوزات، قوانین و بخش نامه ها ۸- تشکل ها و مشارکت ۹- سایر سیاست ها نسبت به استخراج مولفه های فرعی اقدام نمودیم بدین ترتیب فرم تحلیل محتوا تشکیل گردید سپس ضمن کدبندی هر یک از مولفه های فرعی زیر مولفه اصلی مربوطه قرار گرفته و با روش های آماری توصیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

جامعه آماری

جامعه آماری پژوهش ۱۷ دوره صورتجلسه صاحب نظران مرتع می باشد که قبل از تنظیم لایحه برنامه ششم در قالب کمیته راهبردی تعادل دام و مرتع و در محل موسسه تحقیقات جنگل ها و مراتع کشور تنظیم گردید. بدین ترتیب کل جامعه آماری مورد بررسی و تحلیل محتوا قرار گرفته است. به بیان دیگر در این تحقیق از روش نمونه گیری استفاده نشده است.

شیوه اجرا و مراحل آن

- تعریف و تعیین متغیرها

جدول ۱- تعریف و تعیین متغیرها، رده ها و واحد تحلیل در صورتجلسات مدیریت مراتع کشور

متغیر	رده ها	واحد تحلیل
موضوع	مرتع، مرتع دار، دام (گوسفند و بز، گاو و بره)، اقتصاد و بازرگانی محصولات دامی، طرح ها و پروژه ها (اسکان عشایر، مدیریت کوچ و طرح مرتعداری)، مجوزات ، قوانین و بخش نامه ها، تشکل ها و مشارکت، سایر سیاستها	صورتجلسات

مجموع فراوانی مولفه های نقطه نظرات صاحب نظران مرتع پیرامون موارد مهم مدیریتی ۹ مولفه اصلی و ۶ زیر مولفه، ۲۸۰ مولفه فرعی بود. بیش ترین و کم ترین درصد فراوانی در بین مولفه های اصلی به ترتیب با میزان ۲۶/۰۷ و ۰/۳۶ درصد به مولفه اقتصاد و بازرگانی محصولات دامی و زیر مولفه گاو از مولفه اصلی دام مربوط گردید. درصد فراوانی سایر مولفه های به ترتیب از بیش ترین به کم ترین عبارت بودند از: مولفه مجوزات ، قوانین و بخشنامه ها ۲۴/۲۹ درصد، بره ۹/۶۴ درصد، زیر مولفه مدیریت کوچ از مولفه اصلی طرحها و پروژه ها ۹/۲۹ درصد، تشکل ها و مشارکت ۷/۵ درصد، سایر سیاست ها ۵/۷۱ درصد، مدیریت دام ۴/۶۴ درصد، زیر مولفه طرح مرتع داری از مولفه اصلی طرح ها و پروژه ها ۳/۵۷ درصد، مولفه اصلی مرتع دار و زیر مولفه گوسفند و بز از مولفه اصلی دام ۲/۵ درصد، زیر مولفه اسکان عشایر از مولفه اصلی طرح ها و پروژه ها ۲/۱۴ درصد و در نهایت مولفه اصلی مرتع ۱/۷۹ درصد از سخنان صاحب نظران مرتع را در این جلسات به خود اختصاص دادند.

- مطالعه مبانی علمی مشکلات توسعه ای منابع طبیعی
- تنظیم فرم تحلیل محتوا:
این فرم ۹ مولفه اصلی و ۶ زیر مولفه و ۲۸۰ مولفه فرعی را شامل گردید .
- تعیین واحد های تحلیل:
در این تحقیق " کلمه ها" (واحد ثبت) و " مضمون ها " (واحد فحوا یا زمینه) به عنوان واحد های تحلیل در نظر گرفته شد.
- روش های تحلیل داده:
برای تجزیه و تحلیل داده های حاصل از فرم تحلیل محتوا از آمار توصیفی و تحلیل های کیفی استفاده شد.

یافته های پژوهش

یافته های پژوهش بر اساس سوال تحقیق به شرح ذیل ارائه می گردد:
در جدول شماره ۲ اطلاعات تحلیل محتوای صورتجلسات مدیریت مراتع کشور به لحاظ موارد مهم مدیریتی آمده است.

جدول ۲- توزیع فراوانی مولفه های نقطه نظرات صاحب نظران مرتع پیرامون مسائل مهم مدیریتی مورد اشاره در

صورتجلسات مربوطه

واحد ثبت	مسائل مطرح شده مربوط به مرتع دار	مسائل مطرح شده مربوط به مرتع	مسائل مطرح شده مربوط به دام			مسائل مطرح شده مربوط به مرتع	مسائل مطرح شده مربوط به مرتع	کد			
			گاو	بره	گوسفند و بز						
فراوانی و درصد	فراوانی و درصد	فراوانی و درصد	فراوانی و درصد	فراوانی و درصد	فراوانی و درصد	فراوانی و درصد	فراوانی و درصد	کد			
۵	۱/۷۹	۷	۲/۵	۷	۲/۵	۱	۰/۳۶	۲۷	۹/۶۴	۱۳	۴/۶۴

ادامه جدول ۲- توزیع فراوانی مولفه های نقطه نظرات صاحب نظران مرتع پیرامون موارد مهم مدیریتی مورد اشاره در صورتجلسات مربوطه

جمع		سایر سیاست ها		تشکل ها و مشارکت		مجوزات ، قوانین و بخش نامه ها		طرح ها و پروژه ها						اقتصاد و بازرگانی محصولات دامی	
								۶-۳		۶-۲		۶-۱			
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی

بحث و نتیجه گیری

یابی طرح ها و مشکلات نگهداری و حفاظت آیتم بندی نموده است. لذا ملاحظه می گردد که آیتم های مباحث مدیریتی و مشکلات منابع طبیعی به خصوص مراتع کشور از منظر افراد و سازمان های مختلف، متفاوت دیده شده است. باید یاد آور شد که با بررسی این صورت جلسات ملاحظه می گردد که علی رغم بحث پیرامون موارد مهم مدیریت مراتع کشور از سوی صاحب نظران، هنوز موارد مطرح نشده زیادی باقی مانده که مشکل اساسی مدیریت این منابع بوده و دولت و دامداران روزانه با آن درگیرند و خود متخصصین امر به آن واقف بوده و شاید دلیل عدم بررسی در این جلسات محدودیت وقت و امکانات تداوم آن می باشد. از جمله آن ها می توان به این موارد اشاره نمود: وضعیت کمی مراتع (کاهش سالانه سطوح و عوامل آن، تناسب سطح مراتع تهیه طرح شده، مصوب، واگذار و اجرا شده همچنین سطوح باقی مانده با طول دوره مدیریت دولتی) و وضعیت کیفی مراتع (کیفیت گیاهان موجود و روند توالی آن ها با لحاظ تغییرات اقلیمی و اثرات مدیریتی)، بررسی امکان سنجی تفکیک مراتع مشاعی، تعیین شاخص های رتبه بندی مراتع همچنین تهیه نقشه مراتع آبخیز، برنامه مدیریتی مراتع خوب و متوسط، موضوع مالکیت آتی مراتع مناطق مختلف، تحلیل دستورالعمل ممیزی مراتع با هدف بازنگری در آن، ضرورت انجام ممیزی های جدید در خیلی از مناطق، میزان

نتایج تحلیل محتوا نشان داد که مجموع فراوانی مولفه های مورد بحث صاحب نظران پیرامون موارد مهم مدیریتی مراتع کشور ۲۸۰ مولفه فرعی در قالب ۹ مولفه اصلی و ۶ زیر مولفه بوده است که در طول ۱۷ جلسه مدیریتی ارایه شده است. در این جلسات بیش ترین بحث با فراوانی ۲۶/۰۷ درصد به مولفه اقتصاد و بازرگانی محصولات دامی و کم ترین آن با فراوانی ۰/۳۶ درصد به زیر مولفه گاو از مولفه اصلی دام مربوط می گردد. درصد فراوانی بحث های صورت گرفته در خصوص سایر مولفه ها نیز در حد واسط بین دو رقم ذکر شده اتفاق افتاده است. در مقابل اسکندری و همکاران (۱۳۸۷) در کارگاه بررسی مسایل و مشکلات طرح های مرتع داری در مرکز آموزش کلاک کرج که با حضور معاونان فنی ادارات کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان ها تشکیل گردید از بین ۱۵۴ مولفه فرعی مورد بحث، مهم ترین مولفه های مورد بحث مدیریت مراتع کشور را به ترتیب مولفه اصلی فنی و اجرایی با ۵۰ مورد بحث، مشکلات ساختاری و اقتصادی- اجتماعی با ۳۵ مورد و مشکلات حقوقی با ۳۴ مورد بحث معرفی کردند و سال ۱۳۹۴ گروه ارزش یابی سازمان جنگل ها، مراتع و آبخیزداری کشور (۶) نیز مشکلات مدیریت مراتع را در قالب مشکلات اعتباری و موافقتنامه ای، مشکلات مرحله مطالعات و برنامه ریزی طرح ها، مشکلات اجرایی و عملیاتی طرح ها؛ مشکلات نظارت و ارزش

منابع طبیعی فعال بوده و چند درصد موفق عمل کردند؟ شکل های موجود چقدر با هم هم خوانی دارند؟ و سئوالات بی پاسخ زیاد دیگری که نیاز دارد با تداوم این جلسات پاسخ کاربردی به آنها داده شده و زمینه اجرایی شدن آن ها فراهم گردد. و نهایت این که به نظر می رسد چنان چه راهکار مناسبی برای حل مساله مالکیت مراتع و تعداد دامدار و دام مازاد بر ظرفیت ارائه نگردد مشکلات موجود هم چنان باقی مانده و شرایط بدتر از پیش خواهد شد.

پیشنهاد های پژوهش

پیشنهاد می گردد بحث و بررسی بر روی موضوعات مدیریتی مراتع کشور از قبیل وضعیت کمی و کیفی مراتع، امکان سنجی تفکیک مراتع مشاعی، مالکیت مراتع و... تا ارایه راهکار عملیاتی تداوم داشته باشد.

۱- بررسی و ارایه راهکار عملی پیرامون مسایل مطرح نشده مرتع دار، دام، اقتصاد و بازرگانی محصولات دامی، مجوزات، قوانین و بخش نامه ها: شکل ها از قبیل انجام ممیزی های جدید در خیلی از مناطق، میزان توفیق پروانه های چرا، عشایر غیر بومی، اجاره دهی پروانه ها و مراتع و... پیشنهاد می گردد.

۲- تمرکز بر روی جوانب مختلف طرحهای مرتع داری توسط متخصصان امر ضروری به نظر می رسد.

۳- با توجه به این که حل مشکلات منابع طبیعی و به خصوص مراتع کشور نیاز به عزم ملی و هماهنگی برون و درون سازمانی دارد لذا بررسی روش های کاربردی هماهنگی بین ادارات مرتبط از سویی و با مردم از سوی دیگر با الهام از تجربیات طرح های گذشته مثل طرح ملی تعادل دام و مراتع و... ضروری به نظر می رسد.

۴- ارایه راهبرد عملی نجات منابع طبیعی و مراتع کشور نیاز به شناخت دقیق وضعیت جنبه های مختلف این منابع دارد که از این منظر نیز وضعیت چندان مساعد نیست لذا بررسی راهکارهای جمع آوری آمار و اطلاعات (خصوصی، امانی و...) ضروری می باشد.

توفیق پروانه های چرا در مدیریت مرتع، موضوع عشایر غیر بومی، تعیین تکلیف موضوع اجاره دهی پروانه ها و مراتع (که عملا با قانون هم خوانی ندارند)، نا شناس ماندن مرتع داران روستایی، صدور پروانه های نابجا، اجاره دهی مراتع که علی رغم ممنوعیت قانونی علنا در سطح وسیعی اتفاق می افتد، همچنین اثر بخشی پروانه های چرا در مدیریت مراتع، تجدید و بازنگری پروانه های چرای قدیمی با هدف شناسایی دامداران واقعی، حضور دامداران غیر بومی در عرصه ها، تغییر کاربری (که در اکثر جاها مرتع داران دنبال فرصتی برای تغییر کاربری هستند حتی در مراتع بیلاقی)، مشاعی بودن پروانه ها و طرح ها (طرح های انفرادی نسبتا خوب بوده اند)، راهکارهای استفاده از ظرفیت شورای عالی عشایر، از سایر مواردی هستند که می توانند در جلسات آتی کمیته های مربوطه مورد بحث و بررسی قرار گرفته و راهکارهای مربوطه ارایه گردد. طرح مرتع داری به عنوان تنها و مهم ترین نسخه نجات مراتع کشور تهیه و تجویز می گردد و قریب به اتفاق متخصصان امر به این موضوع اذعان دارند که این نسخه در بهبود حال بیمار (مرتع) چندان اثر گذار نبوده است. لذا جا دارد اعضای محترم کمیته با تمرکز بیش تر روی این موضوع حداقل به این سوال مهم پاسخ دهند که آیا اجرای طرح مرتع داری به شکل کنونی تداوم یابد یا خیر؟ در بحث سیاست گذاری های کلان مربوط به حوزه دام وابسته به مراتع کشور و این که واقعا باید سیاست های کاهش و خروج دام مازاد از مرتع را دنبال کنیم یا بحثهای دوقلو و چند قلو زایی را که بدون زمینه سازی می تواند وضعیت را بدتر نماید، هنوز بحث های زیادی باقی مانده است. دامداران باید چند درصد از نیازهای فرآورده های دامی جامعه را برآورد نمایند؟ برآورد این نیازها چه تاثیری بر مراتع خواهد گذاشت؟ سیاست های واردات این محصولات تا چه حد با وضعیت موجود هم خوانی دارد؟ راهکارهای هماهنگ سازی ارگانهای تصمیم گیرنده در این خصوص چیست؟ موضوع مهم دیگر پاسخ به این سوال اساسی است که آیا شکل ها جایگزین خوبی برای سیستم های سنتی می توانند باشند؟ چند درصد از شکل های

تشکر و قدردانی

نگارنده بر خود لازم می‌داند از تمامی اساتید، کارشناسان، محققان و نمایندگان عشایری که ذکر اسامی این بزرگواران به دلیل طولانی بودن در اینجا مقدور نبوده ولی با حضور گسترده و بدون چشم داشت و ارایه نقطه نظرات خود پیرامون مسائل منابع طبیعی و به خصوص مراتع کشور، مبنای تنظیم این مقاله را فراهم فرمودند تشکر و قدردانی نماید.

منابع

۱. صورتجلسات کمیته تعادل دام و مرتع (۱۳۹۴) بررسی مشکلات مدیریتی مراتع کشور، کمیته راهبردی تعادل دام و مرتع، موسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور.
۲. بنسون، جان. (نویسنده) وهاب زاده، عبدالحسین. (مترجم). «اخلاق محیط زیست»، چاپ اول، جهاد دانشگاهی مشهد، ۱۳۸۲.
۳. محرم نژاد، ناصر و تهرانی، مهناز، «مروری بر نظریه های اجتماعی و مدیریت محیط زیست».

انسان و محیط زیست، بهار ۱۳۸۹، دوره ۸، شماره

۱۱-۳. (۱۲-۱۲) پیایی (۲۳)، صفحه ۱۱-۳.

۴. بری، جان. (نویسنده) پویان، حسن و توکلی، نیره.

(مترجمان). «محیط زیست و نظریه اجتماعی»،

سازمان حفاظت محیط زیست، ۱۳۸۰.

۵. نگهدار اسکندری و کارشناسان دفتر امور مراتع کشور

و معاونان فنی ادارات کل منابع طبیعی و آبخیزداری

استانها (۱۳۸۷) کارگاه بررسی مسائل و مشکلات

طرحهای مرتعداری، سازمان جنگلها، مراتع و

آبخیزداری کشور، مجتمع آموزشی دکتر

جوانشیر(کلاک کرج).

۶. کارگروه ارزشیابی سازمان جنگلها، مراتع و

آبخیزداری کشور (۱۳۹۴) ارزیابی عملکرد سالانه

ادارات کل منابع طبیعی و آبخیزداری استانها،

سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری کشور، دفتر

طرح و برنامه.